

Умови успішної адаптації іноземних студентів в Україні

Надія Северин,

кандидат філософських наук,
доцент, завідувач кафедри гуманітарних наук,

Світлана Чернявська,

кандидат історичних наук,
доцент, завідувач кафедри української мови,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

У сьогоdnішньому мультикультурному світі проблема успішної адаптації до умов іншомовного культурного середовища є актуальною та потребує всебічного вивчення. Важливе з'ясування як чинників, що сприяють успішній адаптації, так і труднощів адаптаційного процесу, які здатні викликати дискомфорт, стрес, навіть порушення психічного здоров'я людини. Тому проблема адаптації є предметом досліджень не лише антропологів, психологів, психотерапевтів, лікарів, але й викладачів закладів вищої освіти з метою виявлення позитивних факторів, які допомагають іноземним студентам уникнути психологічного дискомфорту під час навчання в новій країні. Як стверджують вчені, дискомфорт може привести до нервових розладів та спричинити хворобу, яку швейцарський лікар І. Хофер назвав ностальгією.

Аналіз наукових досліджень показує, що інтерес до проблеми міжкультурної адаптації виник у психології на початку ХХ ст. Її досліджували Р. Редфілд, Р. Лінтон, М. Херсковіц, визначивши поняття акультурації як результат тривалого безпосереднього контакту груп з різними культурами, який змінює паттерни культури даних груп [6]. Цю проблему

з'ясовували і сучасні вчені С. Королінська, Л. Орбан-Лембрик, Ж. Ковалів, Г. Деркач, Т. Стефаненко, Н. Лебедева, Л. Кайдалова, О. Шлягіна, Ю. Платонов, В. Крисько та ін., розглядаючи психологічну акультурацію як входження індивіда в іншу культуру, яке супроводжується зміною ціннісних орієнтацій, рольової поведінки, соціальних установок особистості. Це підтверджує актуальність зазначеної проблеми та доцільність її більш детального розгляду у конкретних соціокультурних умовах. Також зауважимо, що створення комфортних умов проживання і навчання іноземців впливає як на кількість бажаючих здобувати освіту в Україні, так і на якість їх освіти. Отже, метою нашого дослідження стане з'ясування характерологічних особливостей іноземних студентів, які впливають на якісну успішність, та чинників, які сприяють ефективній і комфортній адаптації іноземців в умовах перебування в інокультурі.

Входження у середовище іншої культури завжди супроводжується певними труднощами, тому викладачам груп іноземних студентів необхідно враховувати їхні характерологічні особливості та дотримуватися певних рекомендацій щодо роботи з представниками різних регіо-

нальних груп. Важливо пам'ятати, що англомовним африканським студентам (Гана, Нігерія, Танзанія та ін.) властиві такі якості, як самовпевненість, незалежність, завищена самооцінка. З іншого боку, вони більш замкнуті, сором'язливі, мовчазні, заглиблені в себе. В результаті швидкої зміни настрою та емоційної нестійкості вони швидко збуджуються, роздратовуються, не стримують емоцій. Такі студенти повільніше засвоюють нову інформацію, не можуть швидко працювати, довго думають і повільно відповідають на уроках, вимагають від викладача терпіння та уповільненого темпу викладу нового матеріалу, тому їх не варто об'єднувати в одну групу з арабськими студентами, які швидко засвоюють матеріал. Франкомовні студенти з Африки (Мадагаскар, Кот-Д'Івуар, Конго, Гвінея тощо) більш контактні, готові до співпраці, але, з іншого боку, також замкнуті, невпевнені в собі. В емоційному плані вони нестійкі: маючи живий характер та будучи безтурботними, вони виявляються нетерплячими, схильними до роздратування. Такі студенти мають високий інтелект, вони самовпевнені, конкурентні, честолюбні, легко сприймають новий навчальний матеріал. Як правило, вони мають якісну базову підготовку, багату фантазію, проявляють цікавість до знань та оточуючої дійсності, тому їх варто навантажувати на уроках. Студенти з Близького Сходу та Північної Африки (Ліван, Марокко, Туніс, Лівія, Алжир, Єгипет, Іран та ін.) досить відкриті у спілкуванні, незалежні, не бояться вступати у товариські стосунки. Їм властиві недостатній контроль емоцій, мінливість настроїв, надмірна прямолінійність, що врешті може привести до конфліктів [1]. Студенти цього регіону мають розвинуте абстрактне мислення, тому легко засвоюють новий матеріал, швидко реагують на мовну й іншу навчальну інформацію, однак не мають навичок самостійної роботи. Вони конкурентні, комунікабельні, самовпевнені, рухливі, емоційні, не бояться робити помилки, вступаючи у діалог з будь-ким,

не замислюються над правилами етикету та можуть звертатися і до однолітків, і до викладачів на «ти». Завдяки таким якостям швидко знаходять друзів і подруг, навіть часто одружуються з українками, засновують і успішно ведуть бізнес у чужій країні, зазвичай займаються торгівлею, відкривають кафе. При роботі з такими студентами важливо контролювати виконання ними завдань, формувати у них навички самостійної роботи, уникати демократизму в спілкуванні, застерігати від зайвої емоційності, яка може привести до конфліктів з одногрупниками та в гуртожитку.

Студентам з країн Азії (Китай, В'єтнам, Непал, Пакистан тощо) властиві такі характерологічні якості, як сором'язливість, висока відповідальність та свідомість. Вони неконтактні, але честолюбні, наполегливі, вперті у досягненні своїх цілей. Вони добре виховані, контролюють свої емоції, чемно і ввічливо поведуться, турбуються про свою репутацію. Ці студенти мають розвинене абстрактне мислення, вміють працювати як на уроках, так і самостійно, виконують багато письмових робіт (іноді навіть більше, ніж задає викладач), працюють добросовісно, наполегливо і результативно, тому швидко (хоч і не завжди легко) засвоюють новий матеріал. Студенти цього регіону надають перевагу роботі наодинці, обережні у своїх вчинках, неконфліктні, дружать зазвичай з земляками, але якщо атмосфера в групі доброзичлива і товариська, залюбки спілкуються з представниками Японії та Туреччини (у цьогорічній групі). При формуванні навчальних груп слід враховувати високу працездатність студентів з Південно-Східної Азії та об'єднувати їх в одну групу, пам'ятаючи також про культурні відмінності між східною (азійською) та західною (європейською) культурами. Ці студенти виявляють зацікавленість до мистецтва й інтелектуальної творчості, мають систему цінностей і звичку виконувати вимоги, які до них висуваються. Отже, характерологічні особливості іно-

земних студентів відіграють важливу роль як при формуванні навчальних груп, так і в процесі їх адаптації до нових соціокультурних умов.

Факультет міжнародної освіти НТУ «ХПІ», як і підготовчі факультети інших закладів вищої освіти України, є першим та важливим етапом у системі підготовки іноземних кваліфікованих фахівців для зарубіжних країн. Тому викладачам конче необхідно правильно організувати поступове входження іноземних студентів у іншомовну культуру, допомогти звикнути до побутових та соціокультурних умов України, до нової системи освіти та нової мови. Ці першочергові завдання вирішують досвідчені фахівці кафедри гуманітарних наук, природничих наук, української мови факультету міжнародної освіти, які мають давні усталені традиції навчання іноземних студентів. В умовах сьогодення актуальності набуло навчання іноземців українською та англійською мовами, що пояснюється потребами часу та міжнародними відносинами. Як показує практика, потрапляння студентів у нове культурне середовище завжди викликає у них культурний шок. У зв'язку з цим викладачеві-куратору необхідно приділяти вирішенню цієї проблеми значну увагу та знаходити нові форми і методи роботи для успішного її подолання. Допомога викладача у процесі адаптації іноземних студентів до нових соціокультурних умов є головним фактором, що значною мірою впливає на успішність студентів та ефективність навчального процесу.

Перебуваючи в чужій країні, іноземні студенти часто стикаються з відмінностями у нормах поведінки, з новими традиціями, звичаями та цінностями місцевих жителів. Хоча занурення у нову культуру можна вважати позитивним процесом, він може викликати так званий «культурний шок». Поняття «культурний шок» розуміється як певний стан тривоги адаптанта, породжений незнайомими соціальними нормами і соціальними сигналами [1], що впливає на настрій та психічний стан

іноземців. Головним чинником у такій ситуації є різниця культур, супутніми чинниками виступають незнання мови, нові побутові умови, нова система освіти, відсутність сім'ї, самостійне забезпечення власних потреб, що загалом потребує значних адаптаційних зусиль.

Дослідники зазначають, що поняття культурного шоку визначив у 1960 році американський антрополог К. Оберг, воно пов'язане з несподіваною (часто неприємною або шоковою) зустріччю з новою культурою [7]. Він виділив шість аспектів культурного шоку: 1) напруженість, спричинена зусиллями, необхідними для досягнення психологічної адаптації; 2) почуття втрати (друзів, статусу, професії чи певної власності); 3) почуття свого несприйняття представниками нової культури; 4) не виправдання ролі-ових очікувань, цінностей, почуттів та самоідентифікації; 5) несподівана тривога, відраза та злість у результаті усвідомлення культурних відмінностей; 6) відчуття своєї меншовартості від нездатності пристосуватися до нового середовища [5; 6]. Вчений зауважує, що відчуття людини в умовах, відмінних від її звичних, можуть викликати тривогу, навіть глибоке потрясіння. У такому випадку людина шукає підтримки у співвітчизників, представників своєї національності, які вже адаптувалися до нового культурного середовища. Таке явище трактується як теорія соціальної підтримки, яка допомагає уникнути психічних розладів та пом'якшити процес адаптації. Підтримка може бути інформаційна, «інструментальна» (поведінкова) та емоційна. Зазвичай інформаційна підтримка важлива на першому етапі перебування у іншомовному культурному середовищі, коли людина потребує допомоги купити необхідні товари, знайти правильні орієнтири у новому просторі (місті). Також важливо отримувати допомогу у поведінці, пораду, як краще вчинити у тій чи іншій ситуації. Згодом людина потребує емоційної підтримки — отримання позитивних емоцій від спілкування у освітньому і культур-

ному середовищі, що стимулює самоповагу та високу самооцінку, допомагає краще налагоджувати стосунки у новому політичному, культурному, соціальному, освітньому просторі.

Підтримки та допомоги у вирішенні повсякденних проблем потребують і студенти-іноземці нашого факультету. Це особливо важливо у сьогоденних умовах, пов'язаних з пізнім прибуттям іноземних студентів на навчання, що провокує створення стресових ситуацій та приводить до втрати інтересу до навчання. Зустріч на факультеті зі своїми земляками або студентами інших груп, які навчаються 3-4 місяці і вже володіють українською мовою та можуть самі вирішувати щоденні потреби, пригнічує нових студентів і приводить їх у стан тривоги та навіть розпачу. Тож з метою їх успішної адаптації до нових умов проживання та навчання викладачі-куратори, окрім навчальної роботи, мають здійснювати постійну і планомірну позааудиторну роботу. Куратор як наставник і керівник групи студентів покликаний навчати, наставляти, повчати, надавати постійну підтримку і допомогу своїм підопічним. Адже кураторство у широкому сенсі слова означає спостереження за процесом засвоєння студентами знань та надання їм допомоги в адаптації до нового соціокультурного середовища [3]. У межах університету успішній адаптації сприяють тематичні уроки, написання під керівництвом куратора тез на студентську наукову конференцію «Україна і світ», підготовка презентацій та виступів на пленарні засідання, знайомство з науковою бібліотекою університету, профорієнтаційні заходи, на яких видатні вчені — викладачі НТУ «ХПІ» знайомлять іноземців з різними спеціальностями, допомагаючи правильно обрати майбутню професію, та інші. Цього року на конференцію «Україна і світ» викладачі кафедри гуманітарних наук підготували зі своїми іноземними студентами такі доповіді: «Вивчення мов через національно-культурне середовище» (Ван Сіньюе, Китай), «Особливості

менталітету японців» (Хірума Токія, Японія), «Етно-психологічні особливості студентів з країн північної Африки» (Альфариаті Аїша, Марокко), «Advantages of getting higher education in Ukraine for international students» (Тунч Емре, Туреччина) та ін. Третього березня іноземці разом з викладачами кафедр гуманітарних та природничих наук відвідали кафедру зварювання, де побачили і дізналися багато цікавого про цей складний процес. На березень факультетом заплановано знайомство іноземних студентів з іншими кафедрами: інформатики та інтелектуальної власності, програмної інженерії та інформаційних технологій управління, гідравлічних машин, ливарного виробництва, автомобіле- і тракторобудування та ін. Безумовно, профорієнтаційні заходи посприяють росту інтересу студентів до певних спеціальностей та допоможуть їм обрати потрібну, а їх обговорення з викладачем допоможе знизити рівень тривоги та швидше адаптуватися до умов навчання в університеті.

Практика показує, що значно полегшують культурологічну адаптацію іноземних студентів такі заходи, як ознайомчі екскурсії містом, походи до парку культури та відпочинку імені Горького, відвідування театру опери та балету з переглядом балету, слуханням опери з наступним обговоренням, перегляд художніх та інших виставок, екскурсії на стадіон «Металіст», відвідування кафе «Пузата хата» та знайомство з українськими стравами тощо. Так, студенти відвідали виставку «Лялька як мистецтво: історія і сучасність», де познайомилися з ляльками різних часів, з костюмами, багато з яких виготовляли діти, з українським національним костюмом, у який були одягнуті ляльки. Виставка справила приємне враження і посприяла створенню невимушеної атмосфери та розширенню лексичного запасу студентів. Велику цікавість у іноземців викликала виставка живописних полотен відомого харківського художника В. Северина, яку вони разом з куратором відвідали 26

лютого 2021 р. Студенти з Японії, Китаю, Туреччини познайомилися з різними жанрами живопису (пейзаж, портрет, натюрморт), з графічними роботами (акварель, рисунок), з технікою письма, з кольорами, з назвами квітів, дерев, розповідали, що їм найбільше сподобалося, повідомляли про художників своїх країн. Такі заходи допомагають формувати у іноземних студентів позитивну мотивацію до навчання у новій країні та прискорюють їх соціокультурну адаптацію.

Важливо одночасно розвивати уміння навчатися і спілкуватися. З метою розвитку навчальних і комунікативних стратегій на факультеті міжнародної освіти НТУ «ХПІ» авторськими колективами створюються підручники і навчальні посібники, спрямовані на розвиток комунікативних здібностей і формування уявлень про культурні реалії країни, мова якої вивчається: «Про Україну — з любов'ю!» [4], «Видатні люди України» [2] тощо.

Соціокультурна адаптація є поступовим засвоєнням норм, цінностей і традицій нової культури. Завдяки спільним зусиллям всіх ланок навчально-виховного процесу можна досягти позитивних результатів у процесі адаптації іноземних студентів в Україні.

Відомості про авторів:

Северин Надія Василівна — кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри гуманітарних наук факультету міжнародної освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»; e-mail: severin.nadiya@gmail.com; ORCID 0000-0002-4802-1738.

Чернявська Світлана Миколаївна — кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри української мови факультету міжнародної освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»; e-mail: Svitlana.Cherniavska@khp.edu.ua; ORCID 0000-0002-9438-6965.

Література:

1. *Кайдалова Л.Г.* Адаптация иностранных студентов к обучению в вузах: метод. рекомендации для преподавателей и студентов подготовительных факультетов / Л.Г. Кайдалова, Ж.В. Черкашина. Харьков : НфаУ, 2014. 48 с.
2. *Романёк Л.В.* Выдающиеся люди Украины : учеб.-метод. пособие по русскому языку для иностр. студ. / Л.В. Романёк, И.И. Снегурова, Т.А. Снегурова. Харьков : НТУ «ХПИ», 2007. 80 с.
3. *Северин Н.В.* Роль кураторства в учебном процессе / Н.В. Северин // Матер. міжнар. наук.-практ. семінару «Інновації та традиції у мовній підготовці студ., 13 груд. 2018. Харків : ХНУБА, 2018. С. 266-267.
4. *Снегурова Т.А.* Об Украине — с любовью! : учеб. пособ. по русскому языку для иностр. студентов / Т.А. Снегурова, Н.В. Северин, Н.И. Ковтун, Ю.А. Романов ; изд. 3-е, испр. и доп. Харьков : НТУ "ХПИ", 2017. 184 с.
5. *Стефаненко Т.Г.* Этнопсихология. Москва : Институт психологии РАН, "Академический проект", 1999. С. 279–300.
6. *Тарасюк І.В.* Культурний шок як один із чинників адаптації та реадaptaції мігрантів до нового соціокультурного середовища // Психологічні перспективи. 2011. № 17. С. 232-240.
7. *Bogardus E. S.* Social Distance. Yellow Springs, OH: Antioch, 1959. P. 37–42.

09.02.2021